

A PEARLE*

(az Előadóművészeti Munkáltatók Szövetségeinek Európai Ligája)

újra Budapesten

Az idei budapesti PEARLE konferencia 19 napirendi pontot vitatott meg június 3-án és 4-én, amelyek közül kiemelkedő fontosságúak voltak az uniós csatlakozással összefüggő kérdések, a művészeti életet legjobban befolyásoló uniós érvényű törvények és azok módosításai. Sok szó esett a művészeti intézmény- és támogatási rendszer szükségszerű változtatásairól, a fogyó és változó összetételű közönségről. Az égető szociális gondok közül a munkaidővel, az esélyegyenlőséggel és a zajártalmak kiküszöbölésének lehetőségeiről esett szó.*

Közvetlen előzmények

Dublin – Krakkó – Manchester – Budapest

Kovács Géza, a Magyar Szimfonikus zenekarok Szövetségének társelnöke, a Nemzeti Filharmonikusok igazgatója utazó nagykövetként látogatja nemcsak a PEARLE konferenciáit. Sok olyan kongresszuson vesz részt, amely közvetve vagy közvetlenül érinti az előadóművészek, a muzsikuskok, zenekarok életét. A PEARLE* konferencia előtti napokban beszélt részben a budapesti eseményt megelőző két szakmai találkozóról, részben a az uniós csatlakozás addig már megtapasztalt következményeiről.*

Az EU-csatlakozás az előadóművészet és a kultúra területén is felgyorsított számos diplomáciai folyamatot, ennek leglátványosabb megnyilvánulásai a konferenciák voltak, amelyeket sok hónapos, esetenként több éves előkészület után rendeztek meg Európa különböző városában, amelyek közül többön is alkalmam nyílt részt venni. Ezek közül a Zenekar a tallini megbeszélésekről tudósított, nem volt azonban kevésbé érdektelen az sem, amit az Európai Unió jelenlegi elnökségének otthont adó Írország fővárosában, Dublinban tartottak. Az ír kormány kimondottan a zenéről, a zene finanszírozhatóságáról rendezett konferenciát. Ezt megelőzően egy rendkívül alapos tanulmánnyal borzolta a kedélyeket, mert a zenéről nemcsak az általunk megszokott értelemben, azaz mint komolyzenéről és az ehhez csatlakozó tényezőkről beszélt, hanem a zenével, mint ipar- és üzletággal

foglalkozott. És ebben a dimenzióban, amikor így kitárul a zene kapuja, nem meglepő, hogy egy-egy ország nemzeti jövedelméből milyen szeletet hasít ki magának a zeneipar. Nagy kérdés Európaszerte, hogy ezt a nagyon tagolt zeneipart milyen módon lehet és kell közpénzekből támogatni, és hogy lenne képes saját lábán megállni. Kézenfekvő gondolat, hogy a komolyzene, ezen belül a szimfonikus zene – egyelőre és belátható ideig – nagyon komoly támogatást igényel. Ebben nem is volt éles vita a jelenlévők között, holott a konferenciát kormányzati szervek és a zeneiparban dolgozók képviselői számára rendezték. A helyzet azonban nem is annyira egyértelmű. Az Európai Bizottság (az Európai Unió kormány) tavaly szeptemberben egy úgynevezett közmeghallgatást tartott Madridban, ahol a kulturális ügyekért felelős korábbi főtisztviselő arra buzdította a zenével foglalkozókat, hogy barátkozzanak meg a gondolattal: egyre kevesebb közpénzt tud fordítani az EU a zenére, minél több magánpénzt kell tehát minél határozottabban és gyorsabban mozgósítani erre a célra. Jó példával éppen angol kollégáim szolgáltak a PEARLE* legutóbbi ülésén, amikor elmondták, hogy annak idején, a Thatcher-kormány alatt többször is jelentős mennyiségű kormányzati és közpénzt vontak ki a kulturális, ezen belül a komolyzenei szektorból. Nekik tehát nagyon jól meg kellett tanulni a szponzorálás és mecenatúra csínját-bínját; azt, hogy lehet magántőkével kiváltani a megszűnő állami támogatásokat. Nem is tudja ezt náluk jobban senki a kontinensen! Mindennek ismeretében fi-

gyelemreméltó, hogy a legmélyebb mélyponton, a konzervatív kormányzás legnagyobb elvonásai idején a brit zenekarok költségvetésében a magántőke szerepe 8 és 10% között mozgott. A többi még így is megosztott a támogatások és – a helyzettől függően – 25–30%-os saját bevétel között. Fontos tényező, hogy tavaly Londonban a kultúrát támogató magántőke mindössze 26 intézmény között oszlott meg – egy Magyarországnyi nagyváros, fantasztikus színházakkal, hihetetlenül jó zenekarokkal, ahol a befektetők az erre szánt összeg 80%-ával mindössze 26 igénylőt segítenek. Vagyis ez a pénz nyilvánvalóan a sikert támogatja, azaz odamegy, ahol már amúgy is van. Legkevésbé az ígéretekhez és a tisztas középserhez vonzódik.

A dublini megbeszélés, az ehhez kapcsolódó viták, tanulmányok tükrében azt lehet mondani, hogy az általunk klasszikus komolyzenének nevezett tevékenységi kör (országoként és helyzeteként árnyalt formában) továbbra is igényli a közpénzeket. Ami pedig a hangrögzítést illeti, számolnunk kell a CD-vásárlás szokásainak megváltozásával is; míg Leonard Bernstein halálának évében New York-ban minden 4. megvásárolt CD komolyzenei hangfelvétel volt, 2003-ban már csak minden 28. Közben azonban egyre népszerűbbek az MP3 és egyéb, legális internetes letöltések, valamint az Európában még nem annyira, de az Egyesült Államokban már nagyon népszerű komolyzenei DVD-k. Ez a piaci átrendeződés átcsoportosítást eredményezhet a közpénzekből történő támogatások területén, de a támogatások

tényével – Magyarországon különösen – továbbra is számolni kell.

Egyéb témák is napirenden voltak; közülük a zenei menedzserképzés kérdése különösen kedves volt számomra. Az ötlet, hogy Magyarországon is (Budapesten vagy valamelyik másik egyetemi városban) érdemes lenne művészeti menedzserképzést tanítani. Ez ugyanis hiányszakma az EU-hoz most csatlakozott és a következő lépésben csatlakozni kívánó országok (például Románia, Horvátország) művészeti életében. Országainkban semminemű ilyen képzés nincs; régen dédelgetett tervem, hogy ennek alapjait megteremtsem, de eddig – legalábbis Budapesten -, nem sikerült megfelelő partnereket nyernem az ügynek meglévő oktatási intézményeknél. Egynémely vidéki városban történtek ilyen irányú kísérletek, én magam nem szeretném saját elképzeléseimet sem feladni.

Ehhez a témához kapcsolódott egy másik utazásom, Krakóba. Az ENSZ Kulturális és Oktatási Szervezetének, az UNESCO-nak van egy nemzetközi hálózata, az ENTACT, amely a művészeti adminisztráció képzésével foglalkozó felsőoktatási intézményeket érinti. A kulturális és művészeti menedzserképzést is oktató főiskolák, egyetemek információs világszervezete. Ennek van egy európai szekciója, amely Krakóban, a Jagelló Egyetem és a Nemzetközi Kulturális Központ szervezésében tartott egy háromnapos konferenciát, ahol előadást tarthattam Magyarország kulturális, művészeti életéről az uniós csatlakozás kapcsán. Itt újból megerősödött bennem az a meggyőződés, hogy szükség van egy ilyen regionális központra nálunk. Annál is inkább, mert ismét meglepett a nemzetközi kongresszusokon már többször megtapasztalt felismerés, hogy milyen tisztelettel tekintenek hazánk kulturális-művészeti életére, teljesítményeire nemcsak a most, hanem a már régebben csatlakozott országok is.

Megnyugtató volt az az érzés is, hogy úgy a mi szakterületünkön, mint a társ-művészetek körében jól működő nemzetközi szervezetek foglalkoznak a megfelelően szakképzett munkaerő kérdésével; így lehet ugyanis a legegyszerűbben és leghatékonyabban megcáfolni azt a nézetet, amely szerint a művészek menedzselése nem is igazi szakma. Pedig ez is olyan, mint az egészség: akkor válik fontossá, ha nincs. Ez olyan háttér munka,

ami nagyon ritkán kerül reflektorfénybe, ám az itt elkövetett hibák sok és jó minőségű munkát tehetnek tönkre.

MayFair volt a neve annak a kongresszusnak, amit Manchesterben tartottak és amit az Euklidesz Program nagy-britanniai szervezet hozott létre azzal a nem titkolt szándékkal, hogy EU tagországok kulturális életének képviselőit „eresztettek össze” ottani potenciális partnerekkel. Itt is a művészet és a kultúra jegyében zajlottak az események: én az előadóművészeket, Deme Péter, a Nemzeti Örökségvédelmi Hivatal igazgatója a közgyűjteményeket, Szoboszlai János művészettörténész, egy magángaléria vezetője pedig a magánszektort képviselte. Azon kívül, hogy partnerkapcsolatot teremtettünk, előadást tarthattam ismét Magyarország kulturális-művészeti életéről és az uniós csatlakozás hatásairól. Rajtam kívül csupán egy lengyel vendéget kértek fel előadásra a most csatlakozottak közül, ami nyilvánvalóan nem a mi személyünknek, hanem országainknak szóló, megtisztelő gesztus volt. Meglepett, hogy miközben Nagy-Britanniát tartják a leginkább euroszeptikus országnak, élénken érdeklődtek irántunk, aktívan keresték a kapcsolatokat, a cselekedési lehetőségeket – mégpedig a legváltozatosabb tevékenységi körök és szervezeti formák képviselőiben. Nevéhez méltóan igazi vásár volt tehát, ahol a plenáris ülés után mindenki szabadon cserélhetett eszmét és tapasztalatokat.

Azt is hazánk megbecsültségének tulajdonítom, hogy a közvetlenül a csatlakozás után sorra kerülő PEARLE* konferenciát éppen mi, a Magyar Szimfonikus Zenekarok Szövetsége rendezhetjük, az Előadóművészeti Jogvédő Iroda és kulturális tárca támogatásával. Ezzel tudom indokolni, hogy az egész közép-kelet-európai régióból egyedül engem választottak be a szervezet végrehajtó bizottságába. Az alkalomhoz illően fog ezúttal a konferencia a szokásos témákon (adózás, szerzői jog, stb.) túl a csatlakozás várható, kiszámítható következményeivel és azokkal a tennivalókkal is foglalkozni, amelyek már Tallinban is fölmerültek – mindenekelőtt a félelemmel, hogy a most csatlakozott országokból magasan képzett előadóművészek (elsősorban muzikusok) fogják elárasztani a nyugati országokat és teszik munkanélkülivé az ottani kollégákat. Ez több (elsősorban német)

szakszervezet részéről megfogalmazott félelem, és nem mehet el emellett a gondolat mellett szó nélkül a munkáltatói oldal sem. Tallinban módunkban állt véleményt mondani erről és ki is fejeztük méltatlankodásunkat, elsősorban amiatt, hogy mintegy barbár lerohanást vizionáltak az itteni munkavállalók esetleges útrakerelését. Arról nem is szólva, hogy mintegy tizenöt éve vállalhatnak külföldi munkát szinte akadálytalanul muzikusaink, és ehhez képest, ezen a téren igazából nem sok változást hozott a május 1-jei csatlakozás. El is maradtak a várt keletről nyugatra tartó, munkát kereső zenészeket szállító autóbuszkaravánok...

Változások természetesen vannak, hiszen ezzel a lépéssel az EU-ban érvényes nemzetközi adójogszabályokat is elismertük magunkra vonatkozóan. Ez nemcsak az EU-n belüli utak esetében lényeges, hanem az azon kívül eső országokkal kötött szerződéseinket is érinti, hiszen ekkor is az uniós törvények szellemében kell cselekednünk. Minderről külön programponthoz tárgyal a mostani PEARLE* konferencia is, ahol meghívott magyar előadók révén adhatunk tájékoztatást a csatlakozást előkészítő hosszú évek és az azóta eltelt néhány hét hazai tapasztalatairól.

És bizony jó érzés volt május 3-án a Nemzeti Filharmonikusokkal a személyi igazolvány felmutatása után úgy megérkezni Madridba, hogy az uniós tagállamok számára fenntartott folyosón mehettünk keresztül. Kamionunknak nem kellett kitöltenie a szokásos, bonyolult és alkalmanként csaknem félmillió forintunkba kerülő vámárnyilatkozatot. És persze – sajnos – a repülőtéri vám szabad területek kedvezményes ital- és cigarettaárai is a múlté lettek...

Magyarországi helyzetkép

A konferencia szervezőjeként ott Magyarországot képviselő Kovács Géza lehetővé tette, hogy hazánk felkészült szakemberek révén ismertethesse, milyen megoldásokat keresett és talált Magyarország a napirenden felvetett kérdésekre. Dr. Baán László, a Kulturális Minisztérium helyettes államtitkára ismertette, hogy milyen jellegű és milyen arányú támogatást biztosít az állam a különféle kulturális intézményeknek és alapítványoknak. A feltett kérdésekre adott válaszokból az is kiderült, hogy a támogatá-

sok arányainak tekintetében hazánk nem sokban különbözik az európai átlagtól.

A következő napirendi pont magyar előadója Inkei Péter, a Kulturális Observatórium (Budapest Observatory) igazgatója volt. Ennek az intézménynek a nevéhez fűződik a 2002. februárjában Budapesten megrendezett konferencia az EU-bővítés európai kultúrára gyakorolt hatásáról (Bigger...Better...Beautiful?). Felszólalásában a kelet-európai országok elszigeteltségének okairól, ezek EU-n belüli megszüntetésének lehetőségeiről beszélt.

Május 1-jén Magyarország történelmi győzelmet aratott – lehetővé vált számára hogy kilépjen abból a körből, amibe részben földrajzi fekvése, részben történelmi sajátosságai miatt zárta az európai közvélemény. Az alapot természetesen az utolsó 50 év adta, hiszen a földrajzi adottságok különbségei ma már nem jelentenek sem fizikai, sem értékrendbeli határokat. A kelet-európai országok a Szovjetunió fennhatósága alá tartoztak, ami alapvetően meghatározta az életminőséget. Az alapvető különbséget természetesen elsősorban a gazdasági mutatók szerint regisztrálták, ám a GDP számottevő különbsége Kelet- és Nyugat-Európa között nemcsak gazdasági, de pszichológiai különbségeket is eredményezett. E hátrányos pozícióból való kilábalást nem segítette például az a sajátossága sem, hogy ezekben az országokban nem léteztek civil szervezetek. Ennek következtében a keleti blokk országai között a politika-diktálta hivatalos egyezményeken nem is születhettek megállapodások. Ezeknek az országoknak 1990-ben kellett elkezdniük megtanulni az érdekérvényesítést az akkor alakulató civil szervezetek révén, elkezdni építgetni nemzetközi kapcsolataikat, keresni más országok hasonló profillal rendelkező civil szervezeteit.

A csatlakozás tehát részben az elmúlt mintegy másfél évtized munkájának eredményességének igazolásával, részben a kirekesztettség utolsó mozzanatainak felszámolásával növelheti a volt kelet-európai országok egészséges önbi-zalmát. És ezt nemcsak, sőt nem elsősorban az igényelhető eurók miatt tartják fontosnak a most csatlakozottak. Sokkal inkább a lehetőség: európainak lenni! Ennek érdekében tudomásul kell persze venni az árnyoldalakat is, amik egyébként a már bentlévőket is érintik. Számos

direkt programban kell részt venni, amelynek törvényeit az EU szabályozza. Gazdasági mutatók, kultúrpolitika, támogatási arányok meghatározása, ami mindenkire nézve kötelező. A következő szakaszt a nyitottság jellemzi – ekkor lehet a pályázatokon részt venni és beruházni. Figyelni, hogy mit tesz az EU és mit teszünk, mit tehetünk mi. Nemcsak azt megcsodálni, amit mi kapunk, de tudni, hogy az új országok sok érdekességgel léphetnek az EU színe elé. Ebben a vonatkozásban óriási szerep jut a kultúrának. Nemcsak az európai színpadon most már biztonságosan mozgó civil szervezetek és különféle intézmények között fennálló együttműködés, hanem – talán még inkább – a cserelhetőségek miatt. S ha ez a prózai műfajokban nehezebben megvalósító, annál határtalanabb lehetőségeket kínál a tánc, a zene fóruma. Meg kell és meg lehet mutatni, kik vagyunk!

Mindehhez a kulcsszó: a mozgékony-ság. Ez nem egyszerűen egy-egy zenekar csereutazását jelenti, hanem az előadó-művészek szabad és rugalmas munkavállalását a különböző országokban. Az élő kulturális együttműködések alapozhatják meg a művészeti és egyéb árucserét.

Művészek és művészetek szabad áramlása a (megnövekedett) Európában

2002 áprilisában Olivier Audéoud, a párizsi egyetem professzora munkatársaival tanulmányt tett közzé „a kulturális szektor termékeinek és szereplőinek mozgékony-ságáról és szabad mozgásáról”. Más közlemények pedig „a színház- és előadóművészetek fontosságáról és lendületéről” vitatkoztak a megnövekedett Európában.

Mondhatjuk azt is, hogy nem a nemzeti jog feladata a külföldön dolgozók igényeivel, szociális biztonságával kapcsolatos gondokkal, szakképzésük különböző szintjeivel foglalkozzék. S bár a művészek különféle kultúrák közötti mozgása tevékenységük sajátosságának és a civilizáció fejlődésének köszönhető, talán még sosem merült fel ezzel kapcsolatban annyi probléma, mint éppen a 21. században. Megszámálhatatlanul sok akadállyal kell szembenézniük és legyőzniük azokat, nem utolsósorban azért, mert az EU rengeteg bürokratikus intézkedéssel próbálta meg szabályozni e folyamatot. Ezt azért tartották szükséges-

nek, mert miközben mindenki szívesen utazott külföldre, a határokon belül feltétlenül meg akarta védeni művészeit és produkcióit az odautazó külföldiek által támasztott kihívásoktól, a kiszámíthatatlan eredményt hozó versenyhelyzettől. A sok erre vonatkozó vélemény, vitaanyag, javaslat között fontos helyet foglal el a GATS (General Agreement on Trade in Services = a Szolgáltatásokról Szóló Egységes Megállapodás). Ez kimondja, hogy a tagállamok egyszer már elfogadott és bejáratott, liberalizált intézkedéseit nehéz, sőt lehetetlen egyik pillanatról a másikra visszavonni és az EU által előírt szabályokat érvényesíteni. Ezért a különböző szolgáltatásokat 12 részre osztotta a Megállapodás és az a feladatot tűzte ki célul, hogy az egyes tagállamok az adott terület hagyományait és a nemzeti sajátosságokat figyelembe véve alakítsa ki az Unióval is harmonizáló szabályozást. Az indítvány egyébként folyamatos, nyilvános vitákat is szorgalmaz ebben a kérdésben.

A vitákban leggyakrabban felmerülő témák a tapasztalatok szerint az alábbiak:

- szociális biztonság;
- vízumkötelezettség, munkaengedély;
- kettős adózás, ÁFA;
- a képesítés elismerése;
- nyelvi akadályok;
- pénzalap;
- szerzői jog, a társadalmi kollektívák különféle rendszere.

Milyen területen van lehetőségük az európai intézményeknek javítani a most még akadályt jelentő tényezőkön? Vannak-e ösztöndíjak, kedvezményes hitelek és egyéb eszközök a közös programok minél gördülékenyebb megvalósításához? Ki a művész és ki az alkalmazott? Országonként más-más megítélés.

Hol adózunk? Hányszor adózunk? Mennyit adózunk?

Az adózással kapcsolatos kérdések különös hangsúlyt kaptak ezen a kongresszuson. Nemcsak azért, mert a pénzügyek mindig közérdekűek, hanem mert néhány héttel az uniós csatlakozás után mind az új, mind a régi tagországok új adóügyi helyzetben találták magukat. Kissé fokozza a bizonytalanság érzetét, hogy a szabályzó keretként szolgáló OECD szerződés is megérett mára a változtatásra.

A legfontosabb vitapontok

- a kettős adózás,

- az adókulcsok
- és a forgalmi adó voltak.

A **kettős adózás** lényege, hogy a külföldön munkavállalók mind lakhelyükön, mind a munkavégzés helyén is adóznak.

Az OECD 1992-es Mintaszerződésében különálló kategóriaként foglalkozott a művészekkel és sportolókkal, mint adóalanyokkal, az alkalmazottakat (akik közül nagyon sok művész van) művészeket továbbra is sújtja a kettős adózás terhe.

Jelenleg kétféle gyakorlat létezik:

- Amennyiben valaki külföldön szolgáltatást végez és aki ezt szállítja, mind a munkavégzés helyén, mind pedig lakhelyén adózik.¹
- Felmentést kaphat az adózó személy néhány fizetési kötelezettség alól, ha nincs telephelye az adott országban. Ha az adózó személy több tagállamban dolgozik, akkor minden kötelezettségének eleget kell tennie mindazokban az országokban, ahol munkát végez.²

Az Európa Bizottság állásfoglalása szerint korlátozható B2C típusú üzletkötés, mert a B2B-üzletek lassanként a másik díjfizetési eljárás kötelékébe tartoznak.

Ahhoz, hogy megtaláljuk a törvényes lehetőségek között a legkedvezőbb megoldást, feltétlenül tisztázni kell a kulcsfogalmakat; azt, hogy mit jelent pontosan a telephely fogalma, mik csökkenthetik az adóalapot, kétséges helyzetben mi dönti el, hogy az adóalanynak melyik országban van a tényleges lakhelye.

- A magánszemély abban az államban tekinthető belföldi illetőségűnek, amelyben állandó lakhellyel rendelkezik. Amennyiben mindkét állam területén rendelkezik állandó lakhellyel, úgy a létező központja a meghatározó.

Adózási szempontból ezt nevezik a forrásországnak Az illetőség országának pedig a munkavégzés helyszínét. Ebben érdekeltek egyébként az előadóművészek is.

- Előadói, művészeti és sporttevékenységért, bemutatókért (kiállításokért) járó díj esetében az a hely, ahol a tevékenységet végzik.

- Az illetőség megállapítása tekintetében általában a vállalkozás telephelyének földrajzi kijelölése jelenti a problémát. A kettős adózás elkerülését célzó OECD Modell Egyezmény értelmében a telephely meghatározásában azt kell figyelembe venni, hogy az adott társaság rendelkezik-e a kérdéses országban állandó üzleti hellyel vagy pedig olyan független képviselővel, aki a társaság nevében szerződések kötésére jogosult illetve árukészletet tart fenn a megbízójához érkező megrendelések kielégítésére. Az elektronikus kereskedelemben a szerverek nem minősülnek automatikusan telephelynek, csak abban az esetben, ha az adott államban folyamatosan (hosszabb időn keresztül) jelen vannak. Az internetes honlapok sem jelentenek telephelyet a fenntartó vállalkozás számára, aminek következtében egy külföldi szerveren hirdetési célból üzemeltetett website nem telephely (s a szerverüzemeltető vállalkozás nem is független képviselő!), viszont ha ezen a honlapon lehetőség van szerződések megkötésére, fizetések lebonyolítására, akkor már telephelynek számít. Jogdíjak tekintetében a telephely kevésbé releváns tényező, mivel ha egy belföldi illetőségű személy egy másik országban honos személynek teljesít fizetést ezen a jogcímen, a keletkezett jövedelem mindkét államban megadóztatható. Nem mindegy tehát, hogy vállalkozói nyereségről vagy jogdíjról van szó!

- A kettős adózás és az adózás elmaradásának elkerülése érdekében meg kell határozni a termékértékesítés és a szolgáltatásnyújtás helyét; egyes szolgáltatások esetén bizonyos tagországok nem a szolgáltatók székhelye, hanem az igénybevevő székhelye szerinti ország adószabályait veszik figyelembe. Az adó mértékét mindkét szabályrendszer az adóalap százalékaként rögzíti.

Már az eddigiekből is kiderült, hogy ha valaki az EU országaiban munkát vállal, akkor azért nem kell garantáltan kétszer kell adót fizetnie.

- A forrásország és az illetőség országa közötti kettős adózás elkerülésére két módszer is adódik. A tagállamok által használt OECD Modell Szerződés két alapvető módszert különböztet meg: a beszámítás és a mentesítés módszer-

nek használata között enged választást.

- Mivel azonban a Modell Egyezmény szabályozása nem kötelező érvényű, ezért az adott ügyben mindig vizsgálni kell, hogy van-e a két kérdéses országnak a kettős adóztatást elkerüléséről szóló egyezménye. Ha van, akkor az egyezmény szabályai elsőbbséget élveznek. Ha nincs, akkor a változatosság elve, illetve a belföldi jogszabályok szerint kell eljárni.

Vannak országok (Belgium és Hollandia), amelyek kétoldalú szerződés keretében oldották meg ezt a problémát, ami jelentősen mozgékonyabbá tette a két állam művészeinek kölcsönös munkavállalását. Az összes tagországot érintő, ilyen jellegű megállapodást sürget levélben a PEARLE* is. Ahhoz, hogy egységesíteni lehessen, meg kell állapodni, hogy hol fizessenek adót: ahol él, vagy ahol éppen dolgozott. Ha különböző eljárásokat érvényesítenek művészek és alkalmazottak között, akkor ebben is egységes megállapodás szükséges, hiszen jelenleg országonként más-más a megítélés.

Adókulcs

Az Európai Bíróság 2003 júniusi határozata értelmében megfelelően a bírósági döntésnek kell megváltoztatni az adózási szabályokat.

- Visszatérés a normál adózáshoz
- A külföldi művészek adókulcsát 25%-ban kell meghatározni, amit az Európai Nemzetközi Szerződés is lehetővé tesz, egészen addig, amíg ez az adó nem magasabb, mint a jövedelmi adó kulcsa
- A produkciók költségei leírhatók legyenek
- Az Európai Bíróság határozata szerint az Európai Nemzetközi Szerződésben foglalt szabadságelveket sérti, hogy az idegen művészek előadásaihoz kapcsolódó költségeket Németországban nem lehet jóváírni.

A művészek adózási gyakorlatának következménye a hön áhított mobilitás lelassulása. Elkerülhetetlenné vált a külföldi művészek adózási törvényeinek megváltoztatása. A muzikusok és előadóművészek sokat nyerhetnek a nemzetközi szerepléseket illető alacsonyabb adózáson. Sok esetben az így be nem fizetett adó összege magasabb jövedelmet eredményezhet, mint amennyit a költségek jóváírása eredményezne.

¹ A PEARLE* dokumentumokban B2C jellegű tevékenység

² A PEARLE* dokumentumokban B2B jellegű tevékenység

Hanne Josephsen – a Dán Színházi Szövetség titkára

Egy másik napirendi pontban VAT (value-added-tax), a közvetett **forgalmi adó** kérdése. A PEARLE* tájékoztatta az Európai Bizottságot állásfoglalásáról a forgalmi adót és a szolgáltatásokat illetően. Ennek értelmében a forgalmi adó feltétlen csökkentése javallott a szolgáltatások – minket érintően a hangfelvételek – terén. Levélben fordult a Hanglezgyártók az IFPI (International Federation of the Phonographic Industry = Nemzetközi Szövetségéhez), mert meggyőződése szerint az adócsökkentés a zenét vásárlók érdekeit szolgálja.

EU Copyright – Magyar Szerzői Jog

A szerzői jogokról szó kell, hogy essék minden ilyen alkalommal, hiszen számos, megoldásra váró joghézag nehezíti az előadóművészek életét. A szellemi tulajdon védelme most elsősorban a kalózkidadások és hamisítványok elleni fellépést jelenti. Hosszasan vitatkoztak erről a korábbi birminghami konferencián, amit a PEARLE* egy figyelem felkeltő levele követett, 17 pontba szedve mindazokat a veszteségeket, amelyek az előadóművészeket éri a megfelelő szabályozás hiányában. Megfelelő aktualitást adott a vitának a csatlakozás, az, hogy ezeket a jogokat minden nemzetnek össze kell hangolnia saját törvénykezésével, és biztosítani kell az ehhez szükséges információcserét. A Miniszterek Tanácsa április 26-án fogadta el az irányelveket, miután egyszeri felolvasás keretében ismertette az Európa Parlamentben.

Magyarországon megtörtént a szerzői jogok uniós harmonizációja. A konferencián az Előadóművészi Jogvédő Iroda képviselőjében dr. Gondol Daniella ismertette ennek lépéseit, amelynek lényegét az alábbiakban foglaltam össze.

A politikai rendszerváltás idején a magyar szerzői jog egy 1970-ben életbelépett törvényre épült, amit a szerzői jog szakértői „régii” szerzői jogi törvénynek neveznek. Ezt már a rendszerváltás idejére is sokat változott eredeti állapotához képest. Az első nagyobb módosítás 1979-ben történt, amit az új technikai kihívások és fejlődések tettek szükségessé. A software védelme, vagy az, hogy privát másolás után az előadók, mint a tulajdonjogok birtokosai díjazásban részesüljenek, a nyolcvanas évek elején, a világon elsőként a magyar szerzői jog törvényében szerepelt. Bár alapjában véve ezt a törvényt erőteljesen befolyásolta a központosított szocialista rendszer, születésének erős nemzetközi háttere volt. A politikai hatalomváltás után egyre több módosításra lett szükség, amelynek okai elsősorban a nemzetközi kötelezettségek és a szociális-gazdasági változások voltak.

Nemzetközi kötelezettségeinket elsősorban az EU-csatlakozás szándéka és megvalósítása határozta meg. Már 1991-ben megállapodás született az Európai Konvenció és Magyarország között a törvényhozási kötelezettségeket illetően. Ennek megfelelően Magyarország 1994-ben ratifikálta az előadókat, hanglezgyártókat és rádiós és televíziós közvetítéseket érintő Római Egyezményt. A csatlakozó országok belső piacának integrációjáról szóló úgynevezett „fehér papír” szintén tartalmazott erre vonatkozó, jól körülírt fejezeteket.

Két fontos EU-n kívüli nemzetközi egyezmény létezett, amit e munka folyamán különös figyelemmel kellett kísérni: a WIPO³ szerzői jog az előadókra és a hanglezgyártókra vonatkozó nemzetközi szerződése (WCT, WPPT). Mindkettőt 1998-ban írta alá Magyarország és az 1999-ben létrejött, „újnak” nevezett szerzői jogi törvény is ezek módosításából keletkezett.

A rendszerváltás után keletkező és egyre mélyülő gazdasági-szociális problémák a szerzői jog szabályozásának újabb lépéseit tették szükségessé.

Az állam monopolhelyezete megszűnt, ezzel szemben nemzetközi monopóliumok jelentkeztek a magyarországi kultu-

rális piacon, elsősorban a hangfelvételek területén. A médiakonglomerátumok, másképpen a szórakoztatóipar óriásvállalatai. Ezek az angolszász törvénykezés alapján gyakorolták jogukat, ami az előadóművészeket illetően például azt jelentette, hogy egyszeri díjazásért „kivásárolták” őket és meghatározatlan időre és nem meghatározott módon használták ezeket a produktumokat. Érdekes az ilyen egyezmény, ahol a felhasználó térben és időben korlátlan lehetőségeket szerez jogainak érvényesítésére nagyon is korlátozott fizetés ellenében. Ez a megoldás teljesen idegen az európai, így a magyar joggyakorlattól. S hogy miért vállaltak ilyen előnytelen feltételeket az előadóművészek? Mert a változásokkal párhuzamosan egyre rosszabb helyzetbe kerültek, nem voltak alkupozícióban és kénytelen voltak ilyen, nemcsak jogi, de anyagi szempontból is nagyon hátrányos szerződéseket is aláírni.

A rendszerváltás előtt többnyire (állami vagy egyéb) alkalmazottként dolgozó előadóművészek jelentős része a változások után e biztonságot nyújtó státuszát elveszítve kényszervállalkozóként dolgozott tovább. Elvesztették a hivatalos munkaszerződések nyújtotta biztonságot, adminisztrációs és a dózasi gondokkal kellett szembesülniük. Kissé cinikusan szólva a jog és a kollektív szerződések helyett inkább a könyvelőjük iránt érezhetnek némi bizalmat....

A változásokkal erőteljesen csökkent a törvények betartásának kényszere, de a szerzői jog szabályainak ismerete is. És mindkét oldalon vannak tájékozatlanok, szabályt megszegők: a szerzői jogok kötelezettségeit viselő és a jogot birtoklók oldalán egyaránt. E probléma megoldásának érdekében az EJI (Előadóművészi Jogvédő Iroda) minden évben speciális oktatást szervez a Színház. És Filmművészeti Egyetemen tanulók csoportja számára, ahol a növendékek a szerzői jogok legfontosabb paragrafusaival ismerkedhetnek meg. Szükséges lenne (és az iroda tervei között szerepel) ilyen tanfolyam a zeneakadémiai növendékek számára is.

Változások az EU-csatlakozással összefüggésben

Természetesen a szerzői jogokkal foglalkozókat sem érintette váratlanul az Európai Unióhoz való csatlakozás, hiszen a kilencvenes évekből hosszú előkészületi

³ WIPO (World Intellectual Property Organization) = Szellemi Tulajdon Világszervezete, az ENSZ szakosított intézménye, amely együttműködik a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) a szellemi tulajdonok védelmében.

folyamat végére, már 1999-ben majdnem teljesen elkészült az új szabályozás. Ez minden pontjában megfelel az EU elvárásainak, ám biztos, hogy egyben minden a ponton a legjobb megoldást is jelenti.

Egyik ezek közül az úgynevezett INFOSOC irányelv – az információs társadalomban létező szerzői jog és az azzal összefüggésben lévő jogok bizonyos vonatkozásainak harmonizációja. Ezek szerint tilos a kiadott kottákat bármilyen másolási vagy egyéb technika révén sokszorozni, beleértve a magáncélú felhasználást is. Ez változás a megelőző gyakorlathoz képest, amikor a szerzői jogok birtokosainak megfelelő díjazása vagy kompenzálása ellenében a nem kereskedelmi célú másolás megengedett volt. Az új szabályozás – a jelenlegi fizetések és kottaárak mellett – nagyon nehéz helyzetbe hozza a magyar zenei nevelés, az amatőr zene mozgalom résztvevőit. Ez semmi esetre sem erősíti a törvények betartására irányuló törekvéseket, és minden bizonnyal „feketén” továbbra is ezt a megoldást választják a rászorulóak, amiből a szerzői jogokat birtoklók, maguk az érdekeltek semmiféle juttatást nem kapnak majd. Tudomásunk szerint még ebben az évben újabb és újabb EU követelménynek kell eleget tennünk ezen a területen (is). Mindez komoly feladatot ró a magyar jogásztársadalomra és az érintett közreműködőkre egyaránt.

Helyzetelemzés – egyéni meglátások

Rolf Bolwin a *Deutscher Bühnenverein* (A német Színpadi Szövetség) és a *PEARLE** végrehajtó bizottságának elnöke vezette a kétnapos eszmecesterét. Ugyanolyan természetes eleganciával, mint ahogy az alábbi beszélgetésben ecsetelte a német kultúra hagyománytisztelét és kiegyensúlyozottságát.

– *Érdekelne, hogy Ön, vagy Önök németek miképpen vélekednek arról az Európa-szerte elterjedt véleményről, amely szerint Németország mind gazdasági, mind társadalmi és – természetesen – mind kulturális szempontból példaértékű? Hogy egyfajta mércét jelentenek az Önök elképzelései, döntései, nyilatkozatai?*

– Hogy ez egy jól szervezett és régi hagyományokat ápoló ország, tudjuk, hiszen tudatosan építettük, építjük ilyenné. Hogy mennyiben lehet ez így általánosan nemzetközi példaértékű, abban kevésbé vagyok biztos, hiszen éppen a hagyományok tisztelete miatt az országunkat alkotó sokféle állam, tartomány mind sokat megőrzött azokból az évszázados hagyományokból, ami például a kultúráját alakította. 150 városi színház működik Németországban, amelyek közül mintegy kilencven operaelőadásokat is tart, több mint száz nagy szimfonikus zenekarral büszkélkedhetünk, és akkor nem beszéltünk a számos alkalmi (szabadtéri és zárt helyen történő) előadásról, fesztiválról. Minderre a német állam kétféle milliárd körüli eurót fordít évente, ami rengeteg és pénz, és ami valóban példaértékű lehet az európai országok számára. Számunkra azonban nem az jelenti a viták alapját, hogy milyen példával tudunk vagy nem tudunk elől járni Európában, hanem hogy az utóbbi időben mindezzel együtt nálunk is kevesebb pénz jut a kultúrára, a városok is kisebb költségvetésből gazdálkodnak, mint korábban. Arról kell tehát vitáznunk, hogy továbbra is szükség van-e a különböző művészeti társulatok ilyen mennyiségére Németországban? Szerintünk, szerintem természetesen szükség van minden egyes színházra, zenekarra, operatársulatra, hiszen ezek mindegyike régi hagyományokra építi tevékenységét. Ezzel együtt tény, hogy valóban kevesebb a pénz, meg kell találnunk a megoldást, hogy a meglévő társulatok, amelyek a német közönség által annyira kedvelt és elvárt kínálattal szolgálnak, tovább éljenek. Ebben szeretnénk példát mutatni a többi országnak!

– *Ön, aki jelentős nemzetközi szervezet elnöke és ebben a minőségben valamilyen európai ország előadóművészeti tevékenységére ráláthat, miként vélekedik, a hagyományokat tisztelő és a kultúra iránt különösen fogékony német közönség érdeklődése mennyire csökkent, vagy maradt éppen állandó Európa többi országához képest? Léteznek-e erről adatok?*

– Valóban régi hagyományokat ápolunk nemcsak a kultúra, de a kultúrával foglalkozó civil szervezetek terén is. A Német Színpadi Szövetség 158 esztendő, hiszen 1846-ban alapították, alapját a fellelkesítő udvari színházai alkották, majd ehhez a szervezethez csatlakoztak a XIX–XX. század fordulóján a városi és tartományi színházak. A II. világháború után természetesen újra kellett szervezni a színházi érdekképviseletet, de akkor is a már századik éve körül járó Szövetség sorában rendeződtek az előadóművészettel foglalkozó társulatok.

Ami a közönséget illeti, nagyon figyelünk rá, hiszen Németországban évente mintegy harmincötmillió ember érdeklődik folyamatosan a színházi és koncerttermi produkciók iránt. Ez egy meglehetősen állandó szám, de ezzel együtt érezhető, hogy a háztartásokban kevesebb a szabadon elkölthető pénz, mint néhány évvel ezelőtt. A takarékoskodás természetesen a kulturális termékek piacát is érzékenyen érinti.

A másik veszély, ami a publikumot „el térítheti”, a konkurencia megjelenése. A mozi, televízió, rádió és egyéb csábítási lehetőségek újabbban az internettel egészültek ki, hiszen a világháló tovább növeli a kedvet az otthon tartózkodásra és csökkenti a nyilvános előadások látogatásának indítékait. Ezt ellensúlyozni a művészi előadások újszerűségével, élményekben gazdaggá tételével lehet. A művészeknek nem szabad félniük az új utakra lépni és meg kell győzni a támogatókat is, hogy az új befektetés megtérül.

– *Milyen a közönség átlagéletkora? Járnak-e klasszikus zenei hangversenyekre a fiatalok is, vagy elsősorban az idősebb generációt érdekli ez a műfaj?*

– Németországban felfigyeltek arra, hogy egyre idősebb e koncertek közönsége és megpróbálták megállítani a folyamatot. Az iskolai nevelés fontos része ma a művészeti képzés, speciális komolyzenei bérleteket állítanak össze a különböző korosztályok számára. Sok vita várható még erről, hiszen mindenki a saját területét, „tantárgyait” tartja fontosnak. Meg kell azonban határozni, hogy bár az iskola feladata elsősorban az írás, olvasás, számolás és egyéb alapismeretek elsajátíttatása, az esztétikai alapélményeket is itt, ebben az időszakban kell megszerezniük a gyerekeknek ahhoz, hogy a művészet, a művészeti élmények iránt fogé-

kony felnőttekké váljanak. Ezért kooperációt javasoltunk az iskolák, egyetemek és művészeti intézmények között. Ahhoz, hogy ez meg hozza a kívánt eredményt, a színpadoknak el kell tudni varázsolni a közönséget, hagyni kell, hogy az ott ülőket kellemes benyomások, meghatározó élmények ériék. Vagyis a probléma megoldása a társadalmi odafigyelés mellett komoly személyes erőfeszítést igényel.

– *Mindez egy tervezet még, vagy már el is kezdődött a megvalósítás?*

– Az iskolai nevelést illetően ez már egy folyamatban lévő dolog, folyik az oktatás, sikeresek a bérleti előadások. Minden városi színház, zenekar és múzeum oktatókat küld az iskolákba, akik részt vesznek az ott folyó pedagógiai munkában. Konferenciákat is tartottak erről a fajta pedagógiai tevékenységről.

Nehezebb a helyzet az egyetemeken, ahol a hallgatók komoly esztétikai „deficittel” rendelkeznek és nagyon kevés köztük a színházba, hangversenyre járók száma. A helyzetet az is nehezíti, hogy míg az iskolákban ennek a fajta oktatásnak már voltak hagyományai, az egyetemeken mindent fel kellene még építeni, beleértve a megfelelő „tanmenetet” is.

– *Érezhető-e különbség az egykori Kelet- és Nyugat-Németország között? Annak idején a keleti országok vezetői nagyon büszkék voltak arra, hogy mennyire intenzíven támogatták a klasszikus kultúra oktatását, művelését. Látogatottabbak-e most a színházi előadások, a klasszikus koncertek a keleti tartományokban, mint a nyugatiban?*

– Semmilyen különbség nem érezhető. Az újraegyesítés után pillanatok alatt összeomlott a kelet-németországi közönség. Üresek voltak a színházak, a koncerttermek – és csak a keleti részen, az egykori Nyugat-Németországban nem volt ez érezhető. Keleten mindenki elkezdett hűtőszekrényt, videót, autót és egyéb fogyasztási cikkeket vásárolni, eufórikus állapotban látogatták a boltokat és utaztak szerte a világon, hiszen mindentől évtizedeken át el voltak zárva. Ez a vásárlási hullám azonban levonult két év alatt, és akkor ismét figyelni tudtak a közvetlen környezetükre, fontosak lettek számukra a kultúra által kínált értékek. Ma már semmilyen különbség nem tapasztalható ebben a vonatkozásban a nyugati és keleti tartományok között. Mind a kilenc tar-

tomány tartományi színháza és tartományi zenekara az 1846-ban megalakult szövetség tagja. Vannak olyan szervezési gondok, amelyek a keleti oldalon még nem teljesen megoldottak, de ezeket folyamatosan javítani lehet. A kérdések mindenütt ugyanazok: ki jön, ki lép színpadra, milyen fellépései lesznek az együttesnek?

– *Jelentett-e körülírható változást akár anyagi, akár egyéb szempontból a mindenkori sokkírozó 2001. szeptember 11-i terrortámadás?*

– Inkább elgondolkodtatott. Hogyan lehetne mindazt, amit ma jónak és fontosnak tartunk akár csak a 22. századig életben tartani? Ha az amúgy is meglévő gazdasági kockázatok mellett ilyen sokkhatások érik a világot, hogyan garantálható további évtizedekig az a szociális biztonság, az az életforma, aminek Németországban komoly hagyományai vannak, és amire mi nagyon büszkék vagyunk? Ez egyben a művészeti intézmények létét is befolyásolja, hiszen a színház, a hangverseny támogatása, a művészeti intézmények működtetése nem kötelező feladatot sem az állam, sem pedig az önkormányzatok számára. Olyan változásokkal kell felkészülnünk a jövőre nézve, amelyek lehetővé teszik, hogy kevesebb kapott pénz birtokában is megőrizzük ezek színvonalát. Korunknak talán éppen ez a legnagyobb kihívása, amiben nagy segítséget nyújthatnak egymásnak a különböző országok, ha kicserélik tapasztalataikat, ötleteiket. Nálunk például 45 000 ember dolgozott a színházakban és a zenekaroknál néhány évvel ezelőtt, ma már „csak” 39 000. További változások várhatók ebben az irányban. Célunk az, hogy nyugodtan dolgozhassanak tovább együtteseink; a mi dolgunk a Szövetség élén felvenni a harcot a politikai erővel, hogy törekvéseinket továbbra is támogassák.

Meg kell értetnünk, mit jelent a művészet a társadalom számára és hogy nem szabad elvenni azokat a lehetőségeket, amelyek elengedhetetlenek a művészet életben maradásához. A vita alapját ez kell, hogy adja, tudomásul véve, hogy a mi oldalunkon is meg kell tudni egyezni akár a szűkösebb körülményekről is.

A legfontosabb, hogy a német közönség által igényelt kínálatot továbbra is biztosítani tudjuk. Szeptember 11. egy felhívójel volt, ami sokakat erőteljes befeléfordulásra késztetett. És ha a színház

kellő tartalommal tölti meg az előadásokat, akkor hasonló helyzetben az emberek nem elfordulnak tőle, hanem még inkább igénybe veszik (lelki) „szolgáltatásait”. Nálunk is ez történt. És még világosabbá vált, hogy a jövőben való tájékozódáshoz szükség van azokra az új eszmékre és ötletekre, amelynek forrásai a könyvek, újságok, színházi előadások és hangversenyek.

Richard Pulford, a Londoni Színházak és Színházi Menedzsmentek Szövetségének elnöke lényegre törő, sziporkázó szelleme és fanyar humora van. Kevés olyan brit szín- vagy operatársulat lehet, amelyikről ne tudna, amelyiket ne ismerne. Emellett imponálóan tájékozott a zenekarokról is.

– *Most, hogy ennyi szó esett az egyes országok zenei életéről az együttesek számát, a támogatások mikéntjét és a közönség összetételét illetően, szeretném, ha elmondaná, milyen körülmények között dolgoznak az Egyesült Királyság együttesei.*

– Én a Színházi Szövetség elnöke vagyok, de azért megpróbálok segíteni a tájékozódásban, amennyire tudok. Pontos számokkal biztos, hogy nem szolgálhatok. Nagy-Britanniában több szimfonikus zenekar működik, amelyek anyagi bázisát az állami támogatás jelenti. A Kulturális Minisztérium biztosítja ezt a pénzt, mégpedig két forrásból: saját költségvetési összegeiből és az ide befolyt különféle kulturális adókból. Az utóbbi tíz évben azonban mindenkinek hozzá kellett szoknia ahhoz, hogy egyre kevésbé támaszkodják az államra; sok múlik tehát a helyi forrásokon: az önkormányzatokon, egyéni támogatókon és az együttesek jegybevételein.

– *Mennyire határolható közül a színház- és hangversenylátogatók életkora?*

– Alapvetően az idősebbek szórakozása ez, a koncertlátogatók átlagéletkora messze fölül van a negyven éven. Az iskoláskorúak esetében beszélhetünk ugyan szervezett zenei művészeti képzésről, a zeneoktatás azonban olyan drága, hogy abban már csak kevesebbek részesülhetnek.

– *Van-e számottevő különbség ezekben a vonatkozásokban Anglia, Skócia, Észak-Írország és Wales között?*

– Alapvetően az Egyesült Királyság minden tagországában azonos a helyzet. London azonban kivétel abból a szempontból, hogy ott örvendetesen sok kiváló együttes – szimfonikus zenekar, színtársulat – koncentrálódott az idők során.

Birmingham, Liverpool, Manchester is rendelkezik nagy és jó szimfonikus zenekarokkal, valamint a Newcastle-i operatársulatnak is van egy. A többi tagállamnak egy-egy nagyméretű szimfonikus zenekara van.

– *Milyen jellegű munkaszerződés keretében tudják foglalkoztatni az itt dolgozó muzsikusokat?*

– Mindenütt teljes munkaidős szerződésben állnak, kivéve a négy nagy londoni zenekart és minden bizonnyal vannak olyan városi, tartományi fenntartásban működő együttesek, ahol ez másképp van. Csak a teljes mértékben állami finanszírozású zenekaroknál garantálható a teljes munkaidős foglalkoztatás, az állami szerződéseknél köszönhetően. Ebben a vonatkozásban a BBC Szimfonikus Zenekara jelenti a kivételt, amely nem állami támogatásból él, de teljes állású muzsikusokat foglalkoztat.

– *Az operaházaknak saját zenekaruk van, vagy más együttesekkel kooperálnak?*

– Minden nagyobb operatársulatnak saját zenekara van, amelynek muzsikusait teljes munkaidőben foglalkoztatják. Az egyedüli kivétel a skót operazenekar, amely szimfonikus zenét is játszik és szimfonikus hangversenyeket is ad.

– *Van-e kapcsolat a szimfonikus zenekarok és az iskolák között? Részt vesznek-e a muzsikusok az alapfokú pedagógiai munkában?*

– A BBC zenekarát illetően nincsenek pontos információim, de azt tudom, hogy az összes többi együttes nagyon intenzi-

ven bekapcsolódott a gyermekek zenei nevelésébe, szorosan együttműködnek az iskolákkal. Folyamatosan dolgoznak velük, különböző munkaterveket készítenek annak érdekében, hogy a gyermek érdeklődését minél előbb és minél hatékonyabban tudják felkelteni zene, a zenekari munka iránt. A leginkább megcélzott korosztály az általános iskola, a 7–11 évesek köre.

Julius Klein úr a Kassai Filharmonikusok igazgatója és a Szlovák Szimfonikus Zenekarok Szövetségének elnökeként részt vett már ilyen jellegű szakmai összejövetelen Magyarországon: 2000-ben, amikor Miskolcon és Debrecenben rendezték a Közép-Kelet Európa Szimfonikus Zenekarainak Találkozóját. Akkor is beszélgettünk és akkor is tiszteletet ébresztett bennem az a nyugalom, az a derűlátás, amivel a már megoldott és a még előtte álló feladatokról szólt. Most is ez volt a benyomásom: az elmúlt négy esztendő kényszerű-szükséges változásai számos módosításra kényszerítették a kulturális élet szereplőit, és ezzel lépést kellett tartani az eleve hátrányosabb helyzetből „startoló” szlovák együttesnek. A próbát kiállta – 2005 tavaszán Kassán ülésezik a PEARLE*. Most június elején ismét a higgadt, rokonszenvesnek magabiztos Klein urat kérdezhettem a PEARLE* konferencia gerincét alkotó témákról.

– *Hány hivatásos szimfonikus zenekar működik ma Szlovákiában?*

– Szlovákiában több hivatásos szimfonikus zenekar működik: Pozsonyban a Szlovák Filharmonikusok, Kassán pedig a Kassai Filharmonikusok, akik a legna-

gyobb támogatást az illetékes minisztériumtól kapják. A Szlovák Rádió Szimfonikus Zenekarát ezzel szemben az állam finanszírozza. Szlovákia operatársulatát annak zenekarával valamint a zsolnai Szlovák Kamarazenekart a Kulturális Minisztérium, a többi (önálló zenekar nélküli) színházat pedig a megyék, illetve városok támogatják.

– *Milyen arányúak ezek a közpénzek az együttesek, társulatok teljes költségvetéséhez viszonyítva? Milyen szerepet játszik a magántőke ebben a tevékenységi körben?*

– A Kulturális Minisztérium hatáskörébe tartozó zenekarok költségvetésének mintegy 80%-a állami eredetű, a maradék 20%-ot vagy szponzoroktól, vagy a várostól vagy saját egyéb forrásból teremtik elő a társulatok. Ami biztos: a minisztériumi keret feletti összegről mindenkinek magának kell gondoskodnia.

A közönséget illetően azt gondolom, hogy a Szlovákiában létező gondok bármely más országra érvényesek (vagy érvényesek lehetnek), és hogy éppen ebben az évben ezek fokozottan érvényesülnek. Az utóbbi időszak gazdasági problémái azonnal éreztették hatásukat a szlovákiai kulturális életben: az embereknek ilyenkor kevesebb költeni való pénzüik marad: kevesebbet járnak színházba, hangversenyre, kevesebb könyvet, hanglemezt vásárolnak.

Más a helyzet természetesen Pozsony környékén, ahol érezhető Bécs közelsége, ahol számos nagyszerű koncertet rendeznek, ahol külön iskolai programok segítségével igyekeznek a gyerekeket a jövő közönségének nevelni, mint Kelet-Szlovákiában, ahol sokkal inkább a lét mindennapi problémái kötik le az emberek figyelmét, energiáit és pénzét.

– *Ki segít ezekben az iskolai programokban? Elsősorban az együttesek, az állam, az önkormányzat, vagy éppen az iskolák részéről érkezik a támogatás?*

– Ez a munka zenekari kezdeményezésre született és ebben mi, a Kassai Filharmonikusok is részt veszünk. Erre a Kulturális Minisztérium külön támogatást biztosít; külön hangversenyeket rendezünk a gyermekeknek, az ő igényeiknek és a mi szándékainknak megfelelően.

– *Milyen anyagi források segítségével gondoskodnak hangszeréről ezek a hivatásos együttesek?*

– Néhány muzsikuskunk saját hangszere-n játszik, elsősorban a vonós szóla-mokban. Saját fagottot vagy kürtöt vásárolni azonban szinte lehetetlen, hiszen nemcsak hogy ezek nagyon-nagyon drá-gák, de időről-időre bizony új kell belőlük. Míg az ugyancsak borsos árú vonós hangszerek esetében egy átgon-dolt, jó vétel egy életre megoldhatja az illető hangszergondjait. Kénytelenek va-gyunk tehát hangszereket venni: erre a célra évente 3–500 000 koronát tudunk elkülöníteni. Tudom, hogy ez nagyon ke-vés, de még erre is sokat kell takarékos-kodnunk.

– Van-e valamilyen rendszer, egy el-képzelés a vásárlások prioritását illető-en? Hogy a fúvós szólamokat például egyféle, valamilyen szempont szerint ki-választott márkájú instrumentumokkal töltik fel?

– Igen, erre különös figyelmet fordítunk. Mind a klarinét-, mind az oboa-, mind a fagott-, mind a kürtszólamot így állítottuk össze. A márkák ugyan szóla-monként különbözőek, de szólamon belül egyformák. Kiválasztásnál messzemenő-nen számoltunk a muzsikuskok igényei-vel, azzal, hogy ők (vagy legalábbis több-ségük) milyen gyártmányú hangszere-n játszanak a legszívesebben.

– Mi a helyzet a vendégművészek finan-szírozhatóságával?

– Ugyanazt tudom mondani, mint ed-dig. Van rá pénzünk, csak nem elég. Az igazi világsztárokat nem tudjuk meghívni, de azért hallhatunk nagyon jó szólistákat. Szerződteünk ugyanis versenygyőztes fi-atalokat, akiknek nem a világhírnevet, ha-nem „csak” a világszínvonalat kell megfi-zetnünk. És néha azért találkozhatunk világsztárokkal, hiszen amikor például Pavarotti Kassán járt, a Kassai Filhar-monikusok kísérelte...

– Mi a helyzet az Önök külföldi vendég-szerepléseivel?

Ezzel nincs szerencsénk, hiszen tőlünk keletebről olyan olcsó muzsiku-sok tudtak betörni a korábban minket is foglalkoztató piacra, akikkel mi, az EU-csatlakozás küszöbén, sőt már az után, versenyképtelenek vagyunk. Ebben az évben azért el tudunk menni Kínába és tavaly vagy tavalyelőtt Koreában jár-tunk. De mondanom sem kell, nagyon nehéz szakmailag és anyagilag egyaránt

megfelelő külföldi szerződésekhöz jut-ni.

– Az Ön zenekarának van-e hivatásos menedzsmentje, vagy Ön egyedül foglal-kozik ezekkel a feladatokkal?

– Én a Kassai Filharmonikusok igazga-tója vagyok, sok jó munkatárssal körül-véve. A pénzszerzés azonban egyedül az én dolgom maradt; talán azért, mert az üzlethez valahogy remek orrom van! Ezen kívül nagyon jó kapcsolataim van-nak, amik nélkül nem jutnánk elegendő pénzhez. A mindennapos munkában azon-ban nagyon sok segítséget kapok. Külön munkatárs foglalkozik a reklámokkal és megint egy másik a szponzorok felhajtá-sával, a szponzorszerződésekkel.

A konferencián egyelőre még megfigye-lői státuszban résztvevő Szlovénia képviseletében **Borut Smrekar**, az operatársu-lattal is rendelkező Ljubljana-i Nemzeti Színház igazgatója érkezett Budapestre.

– Ennek a konferenciának egyik fő té-mája a zenekarok és társulatok támogatá-sának alakulása; az, hogy a megváltozott körülmények között mennyit bír el tovább-ra is a közpénzek kasszája és mennyit kell előteremteniük az egyes szereplőknek. Szlovéniában mi jelenleg a helyzet? Ho-gyan élte át az Önök országa azokat a po-litikai változásokat, amely határaikat is teljesen átalakította?

– Alapvetően, 90%-ba az állam finan-szírozza zenekarainkat, ezt egészítik ki a jegyeladásból és más, változó forrásokból.

– Mi történik akkor, ha a gazdasági élet hullámvölgybe kerül? Ilyen mértékű

állami támogatás esetén ezt azonnal meg kell, hogy érezzék a zenekarok.

– Annál is inkább, mivel recesszió ese-tén még szigorúbban betartják a fontossá-gi sorrendet, ahol a kultúra bizony a sor legvégén található. A legnehezebb idő-szak az önállósodás után volt, amikor minden kulturális intézményt átvett az ál-lam, majd az új közigazgatás megterem-tése után önkormányzati tulajdonba adott. Majd újabb döntés született: vissza kell kerülniük az államhoz és éppen mos-tanság történik ez második reform.

Mindezek tükrében természetes, hogy a magántőkének még nincs jelentős befo-lyása a kulturális életre, hiszen állandó és biztos tulajdonviszonyok birtokában le-het csak hosszú távra tervezni és (bármi-lyen) befektetőket találni.

Az intézmények egy része úgynevezett nemzeti intézmény; ezeket teljes mérték-ben az állam támogatja és ezek nincsenek bevételre kötelezve, nem várnak tőlük gazdasági hasznot, „csupán” színvonalas kulturális produkciókat. A többieket vagy részben támogatja az állam, vagy sehogys sem. Számukra az önkormányza-ti támogatások és a bevételek jelenthetik a pénzügyi forrásokat.

– Hány intézményről beszélünk most voltaképpen?

– Két hivatásos szimfonikus zenekarról és két operatársulatról, amelynek saját szim-fonikus zenekara van. Ennyi ki is elégíti a mi kétmillió kis országunk igényeit.

– Mennyire éreznek új lehetőségeket a mostani uniós csatlakozás kapcsán? Van-nak-e várakozások az esetleges javulás, vagy félelmek az újabb problémák miatt?

– Korábban is nagyon jó kapcsolataink voltak az uniós államokkal, a tényleges tagság azonban új távlatokat nyit, külön-nösen a kultúra területén. Eddig is szá-mos lehetőségünk volt cserekapcsolatok létesítésére, most azonban régen várt szerződések ratifikálódtak és érezhetően tovább élénkült irántunk az érdeklődés. Éppen most tartanak egy olyan operabe-mutató próbái, amely egy szlovén, egy olasz és egy osztrák színház koproduk-ciójában várja a premiért. Társulatunk német–francia turnéra készül, amelynek megvalósítása összehasonlíthatatlanul egyszerűbb, mint azelőtt volt.

– Nincsenek, vagy a csatlakozás után nem várhatóak adminisztrációs problémák

a volt Jugoszlávia más tagállamaiban élő kollegákkal kapcsolatban? Nem jelentenek akadályt a kilencvenes évek elején meghúzott új határok, amelyek most egyben uniós határként is funkcionálnak?

– Voltak ilyen jellegű gondok, de elsősorban az érdekeltek lustaságának köszönhetően. A kölcsönös megállapodások ugyanis kellő időt biztosítottak mindenkinek, hogy eldöntse: hol akar élni, melyik állampolgárságot választja magának, milyen engedélyeket kell beszereznie, hogy a határok ne akadályozzák szándékai megvalósításában. Nálunk is van sok olyan horvát állampolgár, aki két év óta nem intézte el, hogy szlovén állampolgár legyen, pedig munkája és szándékai szerint ezt akarja. Most fő a fejük, de a mienk is, hiszen nemcsak nem szlovén, de nem is uniós állampolgárokról van szó.

– Milyen kulturális kapcsolatokat ápol Szlovénia Szerbiával és Horvátországgal?

– Jelenleg semmilyen hivatalos kapcsolat, szerződés, megállapodás nincs közöttünk. Vannak privát kezdeményezések, elsősorban Horvátországgal, amellyel még kulturális csereprogramokat is bonyolítunk, és sok horvát művész tagja a mi társulatunknak is.

Szlovénia ugyanis kevés igazán jó művésszel büszkélkedhet, mindig szeretne azonban a színvonalas előadásokat, hangversenyeket. Ezért nálunk az az elv, hogy ha egy-egy kiváló művész szívesen szerződik hozzánk, teljesen mindegy számmunkra, melyik országból jön: fontos az, amit csinál és az, ahogyan csinálja.

– Mennyire ismerősek Szlovéniában azok a gondok, amikről a konferencián az imént szó esett a zenei nevelést, és a közönséget illetően? Lehet, hogy Önök jobb helyzetben vannak?

– Pillanatnyilag úgy gondolom, hogy nálunk valamivel azért jobb a helyzet, hiszen sok fiatal látni színházainkban és koncerttermeinkben. Vannak azonban egyéb nehézségek, különösen Ljubljanában. Olyan sok esemény van, akkora a túlkínálat, hogy sokszor igen feghíjas a közönség. Szlovéniában pedig nagyon sok gazdag kultúrájú város van, ahol mindig sokan várják a Ljubljanából, Mariborból, Horvátországból vagy máshonnan érkező vendégszerepléseket.

– Van-e valamilyen különös oka annak, hogy Szlovénia még nem lépett be a PEARLE-be?*

– Kicsit óvatosak vagyunk, ami ezeket a nagyhírű és nagymúltú nemzetközi szervezeteket illeti, mivel a mi zenei szervezeteink egyelőre kevésbé kompatibilisek az uniós tagországokéval. Meglehetősen posztkommunista állapotok uralkodnak ezen a téren, és az elmúlt hét év alatt semmit sem tudunk rajta változtatni. Előbb reformok kellene, utána csatlakozhatunk az európai szervezetekhez. Ezzel együtt, mivel nálunk sok híres kulturális fesztivál van, a fesztiválokat tömörítő európai szövetségnek tagjai vagyunk.

Nemrég rendeztek Ljubljanában olyan magas szintű konferenciát, mint amilyen az Alkalmazottak Szervezetének és az 50 éve Kelet-Berlinben megalakult Union of the Musicians kongresszus volt. Az első ilyen nagyobb szabású kongresszus volt ez nálunk, ahol sok szervezet és egyén találkozott.

– Beváltotta a hozzá fűzött reményeket, ami az érdemi vitákat és perspektívákat illeti?

– A szövetségek politikai célokkal vitatkoznak, nincs világos véleményük, gyakran nem lehet tudni, miről beszélnek. Vitapartner is nehéz találni, ha két szövetség ül le beszélgetni. Tapasztalatom szerint egyének ennél jobban és hatékonyabban meg tudják vitatni problémáikat.

Mindezzel együtt nagyon sikeresnek tartom a rendezvényt, mivel számos figyelemreméltó jelenség köszönt vissza a beszélgetések során: például, hogy mennyivel jobb körülmények között dolgoznak például a németek, mint ők.

Szlovéniának is szembeülnie kellett természetesen azzal a félelemmel, amellyel sok régi tagállam a csatlakozásunkra reagált: mi lesz, ha az olcsó, jól képzett kelet-európai muzsikusok felkerekednek, hogy nyugatabbra menjenek dolgozni. Akkor, amikor ott is egyre kevesebb lehetőség kínálkozik, amikor például a Birminghami Szimfonikus Zenekar évről-évre csökkenő pénzürt végzi ugyanazt a munkát.

A cél azonban nem az, hogy most megpróbálják erőszakkal távol tartani Nyugat-Európától a keleti országokból érkezteket. Meg kell találni azt a megoldást – mennyiségi korlátozást, bérezés maximalását –, amivel csökkenthető a veszély és nem épül újabb vasfüggöny a korábban és a most csatlakozottak közé.

Jaap Jong a holland előadóművészek munkáltatóit összefogó szervezet vezetőjeként elsősorban a munkaadók szemszögéből ecsetelte azokat a súlyos gondokat, amelyek jelenleg a holland zenei életet sújtják.

– Az a változás, ami Európa-szerte a kulturális intézmények támogatási arányainak kényszerű módosításaihoz vezetett, érezte hatását Hollandiában is?

– Magam részéről elsősorban a munkáltatók szemszögéből értékelhetem ezt a problémát és állíthatom, hogy rengeteg megoldásra váró feladat halmozódott fel az utóbbi időben. Miközben ugyanis folyamatosan nő a munkanélküliek száma úgy a termelésben, mint például a zeneművészet területén, zenekarok szűnnek meg és a különböző intézmények egyre szívesebben kötnek részmunkaidős, vagy csak az év bizonyos időszakára szóló szerződéseket.

Éppen most van folyamatban a Holland Rádió Szimfonikus Zenekarának, valamint két híres katonazenekarnak a megszüntetése, ami csak tovább rontja majd ezt a helyzetet. Közben pedig évente kilencszáz diplomát adnak ki a zeneművészeti főiskolák, ami túl sok egy tizenhatmillió országának. A nagyobbik baj az, hogy e végzett muzsikusok gyenge szakemberek, hiszen ha bárki konzervatóriumot, zeneművészeti főiskolát nyithat, akinek ehhez egy kis pénze és kedve van, jogosult diplomával ellátni növendékeit, addig feltétlenül számolni kell ezekkel a minőségi problémákkal.

– Ha ilyen tömegesek lehetnek az elbocsátások a „zeneiparban”, akár tünteté-

sekkel, nyilvános tiltakozásokkal is számolniuk kell?

– Ilyesmivel talán nem, de a dolog ennél sokkal bonyolultabb. Mindeddig ugyanis a közpénzekből támogatott együttesekben a munkavállaló szempontjából rendkívül előnyös szerződések voltak életben. A munkáltatót számos törvény kötelezte a megfelelő fizetések, szabadságok biztosítására, elég alacsonyan maximálták a szolgáltatásokat és elbocsátás esetén – mint ahogy ez a Rádiózenekaroknál és a két említett katonazenekaroknál is történni fog –, még 5–6 évig fizetésük 70%-ra jogosultak a muzsikusok. Ez nagyon emberséges, hiszen sok idejük van új szakmát tanulni, viszonylag rendes körülmények között élhetik meg a váltás amúgy nagyon nehéz időszakát. Igen ám, de ez annyi pénzbe kerül az államnak, amit most már nem képes biztosítani.

– *Hogyan lehet változtatni ezen? Átírják a szerződéseket, vagy kölcsönökkel fedezik azok költségeit?*

– Az újonnan alkalmazott művészeknél más típusú szerződéseket alkalmazunk. Nem kell ugyanis mindig, minden esetben határozatlan idejű, teljes munkaidős megállapodásokat kötni. A színházak már régebben áttértek arra a gyakorlatra, hogy évadonként szerződtesse a színészeket. És még ha több évadon is át ragaszkodnak valakinek a személyéhez, évente csak 4–5, esetleg 7–8 hónapon keresztül fizetik. A következő szezonban pedig újra egyezségeket kötnek. Egyre gyakoribbak a zenekaroknál is a hasonló eljárások. Ehhez járul még az a lehetőség, hogy a szolgáltatások és a fizetések tekintetében eddig sem voltak merevek az előírások, most pedig még kevésbé azok. Ahogy Nagy-Britanniában, úgy nálunk is meg kell szokniuk a muzsikusoknak, hogy többet dolgoznak kevesebb pénzért.

– *Nem félnek attól, hogy tiltakozni fognak?*

– Nem, mert bármilyen rossz szerződés is aranyat ér – különösen a semmilyen szerződéshez képest. És minden ilyen státuszra hosszú sorokban várakoznak a valóban jó muzsikusok.

– *Ezek az intézkedések megoldják a problémákat?*

– Nem, mert ha kevesebb a fizetség, kevesebb a befizetett járulékok is. És éppen az átalakítás során bizony nagy pénzre van szükség. Mert akit most elbocsátunk, annak – még a régi szerződés értelmében – tisztességes összegeket kell biztosítani, miközben az újak a kisebb fizetésekből kevesebb járulékokat utalnak át. Hosszú távon természetesen ez a gazdaságos, most azonban olyan, mint egy rosszkor jött befektetés.

– *Van-e valamilyen szabály arra nézve, hogy hány évesen, vagy hány év munkaviszony után küldhetők el a zenekari muzsikusok?*

– Mostanáig az életkorral megállapított, úgynevezett öregségi nyugdíj volt érvényben, de sok más országhoz hasonlóan mi is be akarjuk vezetni a szakmai nyugdíjat. Táncoosok, énekesek, fúvósok esetében ez feltétlenül méltányos. És a ledolgozott szolgálati évek után nem garantálhatjuk az élethosszig nyújtott fizetést, hanem csupán átképzési lehetőséget, hogy a 35 éves táncos, a 45 éves énekes vagy fúvószenész még értelmes célt találjon az életének.

– *Nem tartanak attól, hogy most együttesek szűnnek meg, zenészek válnak munkanélkülivé, és néhány év múlva esetleg, amikor a gazdasági helyzet kedvezőbbre fordul, már nem lehet visszafordítani az eseményeket?*

– Sajnos erre nincs kilátás, hiszen nemcsak a gazdaság kényszerítette ki ezeket az intézkedéseket. Hollandia lakossága fokozatosan átalakul, hiszen egyre nagyobb arányú a fekete népesség. A feketéknek egészen mások a kulturális gyökereik, igényeik, mint a fehéreknek. Ők például egyáltalán nem nyitottak a klasszikus zenére, létező vagy leendő közönségként szóba sem jöhetnek. És ez az az ok, ami miatt ennyire végleges intézkedésekre volt szükség: nincs értelme légvárakat építeni, és a hagyományos európai hangversenyélet Hollandiában egyre kevesebbet érint. Senki nem mondja, hogy nincs közönségük a különféle hangversenyeknek, színházi előadásoknak! Csak éppen mások érdeklődnek és más típusú előadások iránt. Ezért nem is szabad boldogtalanná tenni semmit sem érő diplomával és hamis illúziókkal azokat, akikből egyébként a koncertek zenét szerető, kiszámítható közönségét is ki lehetne nevelni.

Fiatalok és komolyzene? Látványelemek és szavazás? Online közönségszervezés?

Ebben a kérdésben Európa-szerte más a helyzet, ám komoly hasonlóságok figyelhetők meg a nyugat-európai illetve a kelet-európai (a most csatlakozott és más volt szocialista) országok között. A közös az, hogy feltűnően emelkedett a komolyzenei koncerttermek közönségének átlagéletkora.

Németországban – mivel ez a jelenség többé-kevésbé a színházakat is érinti –, a „non-theatre-goers” vagyis „a-nem-színházba-járók” legnépesebb csoportját a 16 és 29 év közöttiek alkotják. Hivatalosan ennek okául részben a szabadidő eltöltésének gazdag alternatíváit említik, amelyek közül a színház (és még inkább a komolyzene) a sor legvégén található. Részben azzal indokolják, hogy olyan magasak az élő előadások iránti elvárások, amit vagy nem tud a kínálat kielégíteni, vagy pedig az említett közönségre nem hiszi el, hogy teljesülni fog. Az érintett fiatalok azzal érvelnek, hogy ennek alapvetően két oka van:

- a színház nem az a hely, ahová baráti társasággal jár az ember;
- nem érznek elegendő belső indítást ahhoz, hogy színházlátogatókká váljanak.

A kutatók szerint a hirdetés „hagyományos” eszközei nem győzik meg ezeket a fiatalokat arról, hogy színházba járjanak, pedig már sok különleges, a réginél sokkal hatékonyabb módon próbálják meg népszerűsíteni az előadásokat.

Nagy-Britanniában a Brit Zenekarok Szövetsége (ABO) jelentést tett közzé olyan szemináriumról, amely a különböző kultúrák jelenlétével foglalkozott, érintve a közönségépítés kérdését és újabb célcsoportok körvonalazását; ezekben a kommunikáció új útja fejlődött a kimondott szó elvének alapján, és a kommunikáció hagyományos eszközei már nem, vagy nem eléggé hatékonyak.

Hollandiában a sokféle kultúra jelenléte nehezíti meg ezt a fajta munkát. Ez nehezen szervezhető és nem is annyira hatékony, hiszen nem minden fórumon lehet megfelelő mennyiségű és minőségű pedagógust találni erre a célra.

A fiatalságra fókuszálva meg kell említeni a **Belgiumban** mutatott példát, ahol

Szemből a szemüveges Anita Debaere a Liga koordinátora. Profilból aki kevésbé látszik Liesbeth Dejonghe a Belga Előadóművészek Szövetségének munkatársa és a PEARLE irodavezetője.*

a fiataloknak lehetőségük nyílt véleményt mondani az előadóművészetet illetően, megfogalmazhatják az általuk elvárt változásokat. Nagyon eredeti elképzelés, ami felkeltette az egyik legnépszerűbb flamand újság, a népszerű vasúti és metróvonalakon terjesztett ingyenes napilapok, a kulturális minisztérium és sok egyéb (ifjúsági, szociális és kulturális) szervezet érdeklődését is. Az előadóművészekről alkotott véleményeket naponta szembesítik egymással egyik vagy másik napilapban és a hozzászólóknak egy chat-website áll rendelkezésükre, amit „brulaap”-nak neveznek (jelentése: „szabad a pálya”).

Szlovákiában speciális családi programokat szerveznek; megfelelő szempontok szerint összeállított műsorokkal, műsorvezetőkkel. A legkisebb településekre is elmennek a művészek, és ezeket a fellépéseket nem saját költségvetésükből kell megszervezniük az együtteseknek, hanem külön állami támogatásból

Magyarország hagyományosan nemcsak Európában, de világszerte elismert zenei nevelés révén igyekezte nemcsak megőrizni, de növelni is a koncertek közönségét. Az iskolai énekoktatás jó alapot kínált ehhez, bár az utóbbi években már csak heti egy énekórát irányoz elő a tanmenet. Óriási hagyományuk van a különböző korosztályok számára meghirdetett komolyzenei bérleteknek, amelyeken neves pedagógusok töltik be a műsorvezető szerepet. A hagyományos zeneakadémiai sorozatok mellett hosszú évtizedek óta szerveznek ilyeneket a vidéki nagyvárosokban is, és egy-egy ilyen kész műsorral sorra járták (járják) a társulatok az adott régió kisebb településeit is. Mára számos

kisebb településen hirdetnek ilyen programokat egy-egy művelődési központ, egy-egy zeneiskola jóvoltából.

Dániában az interneten csalogatják különösen az elővárosok lakóit a komolyzenevel való találkozásra, egyedi módon kitalált előadásokra. Itt megpróbálják figyelembe venni azokat a kifogásokat, amelyeket a közvéleménykutatás során említettek a fiatalok: nem jó, hogy nem látni a karmester arcát, kedélytelenek a muzsikások, unalmasan öltözködnek... Ez a korosztály tehát „performance”-ot szeretne! Már csak az a kérdés, miként lehet az igényelt látványelemeket biztosítani, miközben komolyzenei élményt szeretnénk nyújtani? Kísérletezünk.....

Svédországban 17 fiatal részvételével végeztek kutatásokat 2002 szeptemberében a Gavle Szimfonikus Zenekar és Svéd Rádió Szimfonikus Zenekarának közreműködésével. Két lépcsőben vizsgálták a fiatalokat. Először arról kérdezték őket, miként vélekednek általában a klasszikus, közelebről a szimfonikus zenéről. Következő lépés az volt, hogy klasszikus hangversenyre és az azt követő csoportos vitára hívták meg őket. A cél az volt, hogy kiderüljön: hogyan alakul zeneértésük e programok során.

A résztvevőknek nagyon határozott elképzelésük volt a klasszikus zenéről, amely szerintük nem változik, nem fejlődik, mindig olyan marad, amilyenek megszületett. Ez a korosztály mindig újat keres, új tapasztalatokat nyújt, változatos módon ismerkedik környezetével. A szimfonikus zenekari hangversenyről alkotott kép alapvetően különbözik az ő kedvenc muzsikájuk kapcsán szerzett koncertélményektől. E véleményük akadályozta meg a résztvevőket abban, hogy megtegyék az első lépést a klasszikus zene felé. Ezt részletesen ki is fejtették:

- a klasszikus zene művelői alapvetően nem érdekesek;
- nem érzik úgy, hogy ilyen alkalmakkor a zene újabb és újabb területére „kirándulnának”.
- úgy gondolják, hogy más okból, inkább otthon, magunkban, nyugalomban szoktak klasszikus zenét hallgatni. Minek elmenni és élőben is hallgatni? Az mindig ugyanaz a zene marad. A színpadon pedig semmi sem történik – mit adhat számomra egy élő hangverseny?

- a kísérlet alanyai hiányolták, hogy a klasszikus hangversenyeken nem tudnak oly módon (annyi aktivitással) részt venni, mint más koncerteken.
- kifogásolták, hogy nem üdvözlük a hallgatóságot. Úgy vélik, hogy a szimfonikus zenekari hangversenyterem nem nekik való. Többen úgy fogalmaztak, hogy „nem érint meg minket”.

A konferencia résztvevői elmondták, hogy országaik milyen helyzetben vannak ebből a szempontból – sajnálatosan hasonló problémákkal küzd szinte mindenki. Határozott állásfoglalás született arról, hogyan lehetne visszahódítani a koncerttermek közönségét és megkedveltetni a fiatalokkal ezt a műfajt.

A rövidtávú terv alapján első-sorban technikai eszközökhöz kell folyamodni:

- közvetlenebb kapcsolatot kell teremteni a közönséggel akár azon az áron, hogy a zenekaroknak fel kell adni ortodoxiájukat és rugalmasabbnak kell lenniük;
- meg kell változtatni a hirdetési stílust; sokkal „rámenősebben” kell csalogatni a publikumot.

A hosszú távú tervek első-sorban az oktatási intézményeket érinti, példának tekintve a kelet-európai országokban évtizedeken keresztül folyó, sok szempontból hatékony zenei nevelést:

- abból kell kiindulni, hogy minden gyermek „szelidíthető” kultúrvadember, potenciális jegyvásárló;
- meg kell érteni és értetni, milyen fontos az iskolákban a mindennapok zenei (művészeti) nevelése;
- a gyerekekbe az igényt kell beépíteni, hogy aztán ő törekedjék eljutni ezekre az eseményekre;
- a lehetőségeket növeli a kulturális intézmények megváltozott szerepe, az, hogy jó működés esetén egy közösség, egy kisebb-nagyobb terület művelődési központjává válhatnak.

A zenei életben is legalább oda kell eljutni, ahogy most a színházak állnak, ahol a közönség átlagéletkora 35 év, szemben a hangversenytermek 44 éves átlagéletkorával. Sokak szerint éppen ezért kellene más módon becsalogatni a fiatalabbakat: még hatékonyabb online jegyterjesztéssel, naponta frissített WEB-

oldalakkal. És tudomásul kell venni: az online a jövő! És ha bejöttek a fiatalok, érezzék is jól magukat: meg kell próbálni kissé megváltoztatni, talán ingerekben gazdagabbá tenni a színpadi látványt, interaktívabbá az előadásokat. A szünetben szavazhatna a közönség például arra, hogy melyik tételt ismétlje meg az együttes a hangverseny végén. Kell valami, aminek révén úgy érzi, beleszólhat a műsor szerkesztésébe, ami kicsit aktivizálja. Annyiszor változtak meg a zenehallgatási szokások az évszázadok során, miért ne lehetne ezúttal is módosítani rajtuk? A cél mégiscsak az, hogy valamilyen képpel ezzel a korosztállyal is megoszszuk a klasszikus zene élményét.

Fiatal öregek vagy öreg fiatalok?

Egy másik bizottság közreadott egy nyilatkozatot arról, hogy növelni kell az idős munkavállalók alkalmazását, és későbbi életkorra kell halasztani kivonulásukat a munkaerőpiacról. A megoldás kulcsát pedig a 2001-es stockholmi és 2002-es barcelonai csúcson megfogalmazottak adják; ezek szerint 2010-re el kell érni, hogy az 55–64 év közötti korosztály több és jobb munkát kapjon, s hogy 50%-a a foglalkoztatottak között legyen. Az előadóművészek szempontjából ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az életkor-függő tevékenységeket folytatók (táncosok, énekesek, fúvós muzsikusok) nem nyugdíjasok vagy fizetést kapó inaktív dolgozók lesznek, hanem pályamódosítók. Ebben hivatott segíteni az „élethosszig tanulás” program, amelynek következtében – teljes vagy részmunkaidőben – a munkaerőpiacon maradhatnak ezek az egyébként egészséges emberek.

A bizottság cselekvésre szólította fel az Unió tagállamait és a szociális partnereket – mindenkit, akin egy ilyen típusú kollektív szerződés létrejötte múlhat. A megvalósulásnak pénzügyi következményei vannak: nemcsak a fizetések és járulékok miatt, de a program számos más „tartozéka” miatt. Biztosítani kell például a felnőttképzés, az „élethosszig tanulás” körülményeit – ami jó befektetés, hiszen az egyre idősödő lakosság számára előbb-utóbb gondot jelenthet még a nyugdíj kifizetése is.

Mint annyi minden másban, ebben is nagy különbségek vannak Európá-szerte;

amíg Hollandiában például 35 éves táncosok gyarapítják az inaktív népesség létszámát, Szlovéniában 75 éves énekesek is vannak az aktívan foglalkoztatottak között, olyan kevés művész van az országban.

Esélyegyenlőség

Az erről szóló jelentés adatokat tartalmaz a munka és a családi élet összeegyeztetésének lehetőségeiről, a nemek közötti fizetési különbségek kiegyenlítéséről, az alkalmazásban állók körében tapasztalható mennyiségi szakadékról, ami a nemek arányát illeti, és hogy mennyire kiegyensúlyozott a férfiak és nők aránya a piaci döntéshozók körében. A Bizottság meghatározta az elvégzendő feladatokat: politikai támogatást kell szerezni a nők és a férfiak nevelésének egyenlő esélyeinek, a foglalkoztatás és a szakmai pályafutás fejlődésének, az „egyenlő munkáért egyenlő bért” elv érvényesítésének, a családi felelősségvállalás jobb megosztásának, a döntéshozatalban való kiegyensúlyozott részvétel és a nemi alapon támadó erőszak visszaszorításának elvi, anyagi támogatására.

Munkaidő – munka-idő

A konferencián azokat a kérdéseket vetették fel elsőként a résztvevők, amelyekkel rendszeresen megkeresik a munkáltatókat, amikor a munkaidőről van szó.

Ahhoz, hogy bármilyen formában vizsgálhassuk, módosíthassuk a munkaidőt, két kérdést kell tisztázni.

1. Mi számít a munkában eltöltött időnek? Beleszámít-e például a kórházi tartózkodás?
2. Mi a munkaidő? Beletartozik-e a munkahely megközelítésére szánt idő? Vagy a turnék során mi számít munkaidőnek?

Ezek meghatározása nagyban pénzkérdés, de mindenképpen kollektív szerződésben kell meghatározni. Miközben a munka és a családi élet között kívánatos egyensúly megteremtésén fáradozunk, óhatatlanul felmerül a részmunkaidőre való igény. Lehet-e azonban részmunkaidő például egy zenekarban, ahol közös a munka? Megfelelő csoportosítással minden bizonnyal kialakítható – például hogy két részmunkaidőst próbálunk meg ugyanazon a poszton váltott ülésben alkalmazni.

Az Európa Bizottság a munkaidőre vonatkozó szabályozás törvényi megfogalmazását tervezi, amelynek egyik fontos pontja az „opt-out” (*a munkahelytől való távollevés joga*) szabály lenne. Az EU tagországaiban meg kell teremteni a lehetőséget arra, hogy a munkavállalók a lehető legnagyobb rugalmassággal választhassák meg, hogy akarják megszervezni saját munkaidejüket. 1993-ban elsőként Nagy-Britannia hozott létre bizonyos szabályokat a munkaidővel kapcsolatos irányelvekben. Azóta Franciaország, Németország, Hollandia, Spanyolország és Luxembourg foglalkozott némely munkaterületen ennek lehetőségével. A Bizottság a tanácskozás során 5 pontban foglalta össze, mi lehet a szabályozás jövőbeli felülvizsgálatának útja.

- A referencia időszak a most következő 4 hónap, amelyet követően némi felülvizsgálat lehetséges 6 hónapon vagy egy éven belül;
- Az Európa Bíróságnak időben meg kell alkotnia a munkaidő meghatározásának új szabályait
- Fel kell mérni az „out-put” megvalósulásának feltételeit;
- Javítani kell a munka és család közötti egyensúly arányait;
- Hogyan lehet e mértékek legjobb egyensúlyát megtalálni.

A Bizottság a szociális partnereknek három témában javasolta tárgyalni ezt a kérdést.

- Az on-call (*készenléti, ügyeleti*) eltöltött idő: megvitatni, hogy mi értelmezhető és számolható el munkaidőként;
- Az egyéni opt-out megvalósítása a 48 órás munkahéttől;
- A referenciaidőszak meghosszabbítása a jelenlegi négy hónaphoz képest.

Okulva a szociális partnerek helyzetéből úgy látszik, hogy a cél megvalósításához különféle utak vezetnek. Hosszú folyamattal kell szembenéznünk addig, amíg egyezmény születhet. És bár az unió egyetérteni látszik a referenciaidőszak 12 hónapra való kiterjesztésével, de csak kollektív szerződést követően.

Zajos zajvédelem

A PEARLE* kérdőívet állított össze tavasszal, amelynek segítségével tájékozódni akart arról, hogy az elmúlt években ebben sokat tárgyalt és sokat vitatott kér-

Ország	Kultúrában dolgozók %*	Kultúrában dolgozó képzett munkaerő %*	Időszakosan a kultúrában dolgozók %*	Rész-munkaidőben a kultúrában dolgozók %*	Kultúrában dolgozók másod-állással %*	Kultúrában dolgozó „szabad-úszók” %*
Ausztria	2,000	0,640	0,220	0,520	0,180	0,780
Belgium	2,300	1,170	0,390	0,480	0,160	0,670
Bulgária	2,100	1,130		0,001	0,020	0,250
Ciprus	2,500	1,630	0,130	0,280	0,130	0,500
Csehország	1,800	0,590	0,270	0,220	0,130	0,520
Dánia	3,100	1,330	0,310	1,120	0,620	0,530
Észtország	3,700	2,220	0,070	0,480	0,150	0,190
Finnország	3,500	1,330	0,840	0,840	0,280	0,670
Franciaország	2,100	1,070	0,610	0,500	0,210	0,420
Görögország	2,500	0,930	0,530	0,350	0,230	0,780
Grönland	4,200	1,850	0,210	1,720	1,220	1,470
Hollandia	3,300	1,290	0,630	1,850	0,460	1,060
Írország	2,700	1,080		0,650	0,110	0,760
Lettország	1,800	0,630	0,160	0,180	0,340	0,110
Litvánia	2,700	2,130	0,050	0,410	0,490	0,220
Luxemburg	1,800	0,560	0,020	0,290	0,050	0,290
Magyarország	1,900	0,820	0,210		0,100	0,360
Nagy-Britannia	3,200	1,380	0,320	0,830	0,220	0,900
Németország	2,700	0,970	0,490	0,810	0,220	0,810
Norvégia	2,300	0,990	0,370	0,840	0,290	0,420
Olaszország	2,200	0,590	0,420	0,370	0,150	1,030
Portugália	1,400	0,350	0,490	0,210	0,180	0,380
Spanyolország	2,000	1,020	0,680	0,320	0,120	0,500
Svájc	2,700	0,970	0,380	1,220	0,380	0,730
Svédország	3,300	1,250	0,730	0,920	0,460	0,890
Szlovákia	1,400	0,480	0,070	0,030	0,080	0,250
Szlovénia	2,500	0,850	0,650	0,380	0,080	0,500
Kelet-Európa	2,000	1,030	0,210	0,210	0,130	0,350
Nyugat-Európa	2,600	0,490	0,490	0,690	0,230	0,760

* Az összes munkavállaló százalékában

désben jutottak-e valamilyen megoldásra a tagországok. Hol tartanak a tárgyalások, rendelkezések, van-e kilátás a munkáltatókkal való megegyezésre, mennyire eltérőek a számokkal kimutatható szintek az egyes országokban? Az első két kérdésre viszonylag sok értékelhető válasz érkezett:

1.) *Mi a helyzet az Önök országában ami a zajtartalmak felmérését és az ehhez kapcsolódó problémák feltérképezését illeti? Készült-e valamilyen tanulmány*

erről, létezik-e teszt, volt-e vita vagy valamilyen új kezdeményezés ezzel kapcsolatban?

2.) *Szó van-e az Ön országában a szociális partnerek között erről a témáról? Észrevehető volt-e valamilyen elmozdulás ebben a folyamatban?*

Belgium:

1. Lényegében semmi sem történt. Néhány zenekarnak elküldtük a birtokunkban lévő anyagokat, de semmi konkrét kezdeményezésről nem tudunk.

2. Szervezetten még nem, de néhány zenekar már napirendre tűzte

Dánia:

1. Az illetékes dán szövetség kapcsolatba lépett a Dán Nemzeti Rádióval és a Dán Zenekari Szövetséggel.

2. Nincs erről információ

Finnország:

1. Az irányelvekkel kapcsolatban nem tudni újdonságokról. Egy bizottság gondoskodik arról, hogy a finn jogban ennek

helye legyen, de mindezt anélkül szándékozik megtenni, hogy az a jelenleg érvényes nemzeti jognak ellentmondana.

2. A jelenlegi törvény már rendelkezik erről: nyolcórás munka esetén a zajszint felső határa 85dB lehet; ha a zajszint ennél magasabb, akkor csak négy órában foglalkoztathatók az érintettek.

Franciaország:

1. Van néhány zajjelenes törvény, amely a maximális hangerőszintet szabályozza a dolgozók védelmében, külön figyelemmel a muzikusokra is – ennek részletein most kezdtek dolgozni. A Környezetvédelmi Minisztérium megbízásából létrejött, a témát a zene szempontjából vizsgáló munkacsoport a kérdésben iránymutató francia törvényen dolgozik. Munkájukat egy olyan információgyűjtemény segíti, amelyet az Egészségügyi Minisztérium és más szakértő szervezetek adtak közre.

2. 2000-ben az AGI-SON szövetség foglalkozott részletesen az előadóművészet terén ható zajártalmakkal. Ezt egy olyan kérdőív segítette, amelyet több, a tárgyban jártas szervezet segítségével állított össze. A cél az volt, hogy elkezdődjék a kampány a védelem és a megelőzés érdekében, hogy felkészítő tanfolyamok induljanak és feltérképezzék, milyen törvényi változások szükségesek a megvalósuláshoz.

Norvégia:

1. A téma foglalkoztatja a zenekarokat, amelyek közül egy, a Stavanger Szimfonikus Zenekar már kutatásokat is végzett.

2. Éppen kibontakozó párbeszéd figyelhető meg a hivatalos szervezet és a helyi norvég zenekarok között.

Hollandia:

1. A megvalósítás első előkészületeihez már hozzáfogott a Szociális Ügyek Minisztériuma. Félő, hogy a törvényjavaslat semmivel sem lesz pontosabb, mint az irányelv.

Szlovákia:

1. A jelenleg érvényes törvénykezés foglalkozik munkavédelemmel és munkaegészséggel. Ez a törvény tartalmazza a zaj elleni védekezés irányelveit, amelyeket alkalmazni lehet a zenekarok esetében is. Külön a zenekarokra vonatkozó paragrafus nem szerepel benne. A védelem értelmében a nyolcórás munka során

a zaj nem haladhatja meg a 90dB-t. Amennyiben ezt eléri, a dolgozót külön pénz és egyéb kompenzáció illeti meg.

2. Párbeszéd van a foglalkoztatók és a foglalkoztatottak között. Ez minden esetben a kollektív alku tárgya és belekerül a kollektív szerződésbe is.

Svédország:

1. Van már új nemzeti törvényünk, ami hasonlít az új zajrendeletre. A rendelet 2005. július 1-től kap helyet a svéd nemzeti jogban, de egyelőre úgy néz ki, hogy a zenekarokra nem fogják kiterjeszteni.

2. A szociális partnerek alkudoznak róla. 2003 októberében meghallgatást sürgettek a témáról, amelyen a Svensk Scenkonst is részt vett. A későbbiekben kívánnak tájékoztatni minket.

Nagy-Britannia:

1/2.: Két munkacsoport veti össze a szervezetek, munkaadók és a többi érdekelt fél észrevételeit – egyik az élő, másik a rögzített zene területén. Többször összeültek a csoportok és további hasonló konzultációk várhatók. Elképzeléseikről beszámolnak a zenei és szórakoztató szektornak, hogy az elfogadott megoldások az egyezménybe kerülhessenek. A folyamat lassan halad, mindeddig csak a létező kutatások listája jelent meg.

A kormány már megjelentetett egy vitaanyagot, amely az egyezménybe ajánlott, minden munkaterületet érintő kérdésekkel foglalkozik. Érdekessége, hogy külön meghatározza a „muzikus és szórakoztató ágazatot” és az, ahogyan a muzikusoknak és a szórakoztató ágazatban dolgozók számára az átmeneti időszakot adminisztrálja. A következő találkozás június 25-re várható.

3.) *Van egyéb észrevételük, hozzáfűzni valójuk?*

Görögország: a mediterrán országok hagyományosan nagyon zajosak. Ez a kezdeményezés új életfelfogás számunkra!!!

Szlovákia:

1. kapjanak kiegészítő juttatást azok a dolgozók, aki munkájuk során környezeti ártalomnak, vagy 8 munkaórán túl 90dB zajnak vannak kitéve.

2. Kapjanak évente egy hét rendkívüli fizetett szabadságot.

3. Minden két évben teljes egészségi vizsgálatnak vessék alá magukat.

4. Kétévente egyszer alapos hallásvizsgálatban vegenek részt.

A mostani PEARLE* konferencia során kialakult kerekasztal vita lényegét az alábbiakban lehet összefoglalni.

Színpadon nem lehetséges a zajok fizikai kiküszöbölése. Zenekarok esetében az erősebben zajkeltő egységek átcsoportosítása fizikailag megoldható, a döntést azonban csak a karmester mondhatja ki. Ugyanez vonatkozik a zajártalmakat is figyelembe vevő repertoár kialakítására. Sokat számítana a produkciók és az azokra való felkészülés időtartamainak lerövidítése. Sok vitás kérdésnek lehetne elejét venni megfelelő szerződésekkel, amelyek azon alapulnának, hogy mindenkinek tudnia kell, mire vállalkozik, amikor zenekari muzikusnak megy. Kísérleteznek megfelelő filterek beépítésével, erről azonban nem tudunk részleteket.

Külön kellene beszélni a vendéglátóiparban dolgozó muzikusok ilyen jellegű problémáiról, konzultálva a vendéglátóiparban dolgozók érdekképviselőt ellátó európai szervezettel (HOTREC = Hotels, Restaurants and Cafés in Europe).

Hol lesz Európa Kulturális Fővárosa

– 2009-ben, 2010-ben, 2011-ben.....?

Az Európai Tanács kultúráért, a fiatalságért és nevelésért felelős bizottságának javaslatára 2009-től kezdődően az „Európa Kulturális Fővárosa” címért már az új tagállamok is pályázhatnak. Ennek értelmében 2009-ben Ausztria és Litvánia, 2010-ben Németország és Magyarország, egy évvel később pedig Finnország és Észtország pályázhatnak a megtisztelő címért.

Az Unió minden érdekelt bizottsága árgus szemmel figyeli a következő évben induló Kultúra 2000 programot, amit 2007-től egy újabb kulturális programcsomag követ. Számos feladatuk között háromnak van prioritása: serkenteni a művészek és általában a kultúrában dolgozók mobilitását, élnékíteni a munkákat és pezsgőbbé tenni a kultúrák közötti párbeszédet.

Tóth Anna